

Prof. dr hab. Mirosław Sobecki
Wydział Nauk o Edukacji
Uniwersytetu w Białymstoku

Recenzja
w przewodzie habilitacyjnym dr Zofii Remiszewskiej
wszczętym
na Wydziale Studiów Edukacyjnych
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Całą swoją karierę naukową doktor Zofia Remiszewska związała z opolskim środowiskiem pedagogicznym. Tutaj w roku 1987 jeszcze w Wyższej Szkole Pedagogicznej na Wydziale Historyczno-Pedagogicznym ukończyła jednolite 5-letnie studia w zakresie pedagogiki. Wówczas jej zainteresowania związane były przede wszystkim z wychowaniem przedszkolnym. Doktorat z nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki obroniła w roku 2001 także na Wydziale Historyczno-Pedagogicznym Uniwersytetu Opolskiego w oparciu o rozprawę doktorską zatytułowaną *Szkoła wobec kryzysów egzystencjalnych młodzieży*. Praca przygotowana była pod kierunkiem prof. dr hab. Teresy Borowskiej, a recenzowali ją prof. dr hab. Ryszard Łukaszewicz oraz prof. dr hab. Józefa Brągiel. Na podstawie dysertacji opublikowała później monografię o tym samym tytule.

Jeszcze jako studentka Zofia Remiszewska podjęła pracę w jednym z opolskich przedszkoli. W pracy spełnia się i szybko awansuje, po kilku zostało jej powierzone stanowisko zastępcy dyrektora Przedszkola nr 31 w Opolu. W roku 1991 habilitantka rozpoczęła pracę dydaktyczno-naukową w Instytucie Studiów Edukacyjnych funkcjonującym na Wydziale Historyczno-Pedagogicznym ówczesnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, później przekształconej w Uniwersytet Opolski. W macierzystej uczelni pracuje do dziś.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Monografię wskazaną przez Habilitantkę jako główne osiągnięcie naukowe zatytułowaną *Gotowość młodzieży akademickiej do podejmowania zadań ponadosobistych* stanowi sześć rozdziałów. Trzy pierwsze to rozważania teoretyczne stanowiące fundament przeprowadzonych badań. Rozdział czwarty zawiera prezentację warsztatu badawczego i przyjęte założenia metodologiczne. Na dwa ostatnie rozdziały składają się prezentacja wyników badań, ich opis i interpretacja .

Rozpoczynając odniesienia do teoretycznych założeń monografii chcę zauważyć, że tematyka podjęta w monografii wskazanej jako główne osiągnięcie naukowe stanowi ekstrapolację dotychczasowych eksploracji naukowych habilitantki. We wcześniejszych badaniach i publikacjach w znaczącym stopniu skupiała się ona na diagnozie i interpretacji różnorodnych problemów młodych ludzi, zwłaszcza w kontekście konstruowanego przez nich systemu wartości, a także postrzeganego przez młodzież sensu życia. W szczególny sposób doktor Zofię Remiszewską interesowały problemy dotyczące kryzysów egzystencjalnych młodzieży. Zdaniem habilitantki dotyczą one zwłaszcza sytuacji, w której budując swoją tożsamość młodzi ludzie trafiają na dylematy grożące utratą właściwego kierunku rozwoju. Autorka monografii dostrzega w realizacji zadań ponadosobistych ważną propozycję wspierania młodzieży w sytuacji doświadczanego kryzysu. W moim przekonaniu konsekwencja w eksplorowaniu badawczym wyraźnie wyodrębnionego obszaru problemów jest czynnikiem sprzyjającym pozytywnej ocenie dokonań Habilitantki.

Swoją wizję zadań ponadosobistych dr Zofia Remiszewska z sukcesem oparła na propozycji teoretycznej opracowanej wcześniej przez Wiesława Łukaszewskiego. W koncepcji autora każdy człowiek ma potencjał do realizacji zadań osobistych, pozaosobistych oraz ponadosobistych. Autorka monografii w swoich eksploracjach badawczych postanowiła skupić się na trzeciej części triady czyli zadaniach ponadosobistych, w swojej istocie polegających na budowaniu związków integrujących aktywny podmiot z otaczającym go światem. Co ważne z pedagogicznego punktu widzenia tak definiowane zadania ponadosobiste są zarówno źródłem gratyfikacji dla działającego aktora społecznego, ale także – co jasno wynika z wywodów Habilitantki

- ich zawartość stanowi o wizji świata pożądanego przez jednostkę i przez nią kreowanego. Słusznie Autorka monografii przywołuje Autora koncepcji – Wiesława Łukaszewskiego – kiedy stwierdza, że zadania ponadosobiste mogą optymalizować relacje człowieka ze światem. W ten sposób wpisują się w akmeologiczną koncepcję rozwoju człowieka. Jest to niezmiernie ważne ponieważ Habilitantkę w szczególności zajmowała gotowość do realizacji takich zadań w kontekście tożsamościowym. Warto także podkreślić, że doktor Zofia Remiszewska swoje empiryczne dociekania dotyczące gotowości do podejmowania zadań ponadosobistych wiąże z doświadczeniami badanych pochodzącymi z okresu dzieciństwa. W ten sposób korzysta z zasobów wiedzy zgromadzonej we wcześniejszych etapach pracy naukowej, ale także pracy dydaktycznej w przedszkolu. Wyodrębnienie mniejszego pola z całej koncepcji W.Łukaszewskiego – czyli tylko zadań ponadosobistych - zwłaszcza wobec zastosowanego uzasadnienia dotyczącego kreowania tożsamości, wydaje się bardzo zasadne.

Klarownie i przekonująco ukazuje Autorka monografii szerszy kontekst podejmowanej problematyki. Dotyczy to zarówno kwestii społeczeństwa obywatelskiego, jak też miejsca sfery publicznej i organizacji pozarządowych w organizowaniu życia społecznego. Jako swoisty znak czasu w monografii prezentowana jest problematyka konsumpcjonizmu, oraz jego konsekwencji dla wychowania. Konsumpcjonizm ukazywany jest jako szczególny rodzaj bariery w budowaniu gotowości do realizowania zadań ponadosobistych. W kategoriach ukazywania szerszego kontekstu podjętej problematyki należy także traktować stosunkowo obszerne analizy obejmujące sytuację młodzieży w ponowoczesnej rzeczywistości. Znajdziemy tu także prezentację wybranych przez Autorkę monografii znaczących problemów i zjawisk, charakteryzujących młodzież akademicką pierwszych dekad XXI wieku.

Habilitantka zastosowała przemyślany i efektywny sposób weryfikacji przyjętych założeń. Uwzględniła dwie perspektywy analityczne i dobrała do tego właściwe narzędzia. Pierwsza polegała na analizowaniu relacji między doświadczeniami rodzinnymi i szkolnymi młodych a ich gotowością do podejmowania zadań ponadosobistych. Efektywnie zastosowano tu metodę analizy regresji wielorakiej. W drugiej perspektywie – przy uwzględnieniu zmiennych pośredniczących – dr Zofia Remiszewska analizowała jak wpływają na gotowość do podejmowania zadań ponadosobistych doświadczenia badanych osób - pochodzące z ich dzieciństwa. W tym przypadku Habilitantka użyła metody analizy ścieżek. Wykorzystane metody analizy wielozmiennowej okazały się trafne i zaowocowały skutecznie zrealizowaną procedurą weryfikacyjną.

Ważną częścią zastosowanego przez Habilitantkę podejścia badawczego było zastosowanie elementów badań jakościowych. Zastosowanie metody wywiadu narracyjnego pozwoliło na skuteczne pogłębienie analiz w zakresie zorientowania tożsamości badanych na aktywność o charakterze społecznym. Pozwoliło także na bardziej wnikliwe ustalenia dotyczące znaczenia domu rodzinnego oraz szkoły jako źródeł postaw prospołecznych. Poprzez wykorzystanie elementów jakościowego paradygmatu badawczego Autorka monografii także dotrzeć do ważnej kwestii w prowadzonych przez nią badaniach, a mianowicie źródeł kształtowania się u badanych ich poczucia własnej wartości.

Chciałbym podkreślić, że – w moim przekonaniu - zrealizowany przez dr Zofię Remiszewską projekt badawczy, który swoje ucieleśnienie znalazł w monografii stanowiącej główne osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym jest bardzo dobrym przykładem zastosowania triangulacji w badaniach, co daje świadectwo kompetencji metodologicznych Habilitantki.

W badaniach przeprowadzonych na potrzeby recenzowanej monografii, wzięła udział liczna, bo prawie 500 osobowa grupa osób. Na podstawie realizowanego w kilku etapach doboru, Habilitantka, zgodnie ze swymi założeniami, doprowadziła do wyłonienia grupy badanych reprezentujących różne kierunki studiów, tak stacjonarnych jak i niestacjonarnych. W ten sposób uzyskała szeroką reprezentację studentów

Opolszczyzny. Złożony proces selekcji doprowadził ostatecznie do wyłonienia 10 osób, z którymi Habilitantka przeprowadziła wywiady narracyjne. To na tym etapie dr Zofia Remiszewska przeprowadziła efektywną diagnozę roli wybranych przez siebie uwarunkowań związanych z rodziną i szkołą w budowaniu gotowości do podejmowania przez młodzież działań na rzecz realizacji zadań ponadosobistych. Tym samym ostatecznie wyodrębniła czynniki różnicujące gotowość młodych ludzi do podejmowania zadań ponadosobistych.

W pierwszym etapie Habilitantka korzystając z analizy regresji zdołała wyłonić predyktory doświadczeń rodzinnych i szkolnych, które były istotne w kształtowaniu gotowości do podejmowania zadań ponadosobistych. W kolejnym etapie dzięki zastosowaniu metody analizy ścieżek dr Zofia Remiszewska zdołała wyłonić ścieżki efektów przyczynowych bezpośrednich oraz pośrednich zmiennych niezależnych i pośredniczących na czynniki gotowości do podejmowania zadań ponadosobistych.

Zmienna zależna czyli gotowość do podejmowania zadań ponadosobistych została skonstruowana jako wypadkowa 11 z 28 kompetencji zawartych w jednym z zastosowanych w badaniu narzędzi. W celu ustalenia, które kompetencje współtworzyły ostateczny kształt zmiennej zależnej, Autorka badań wykorzystała metodę analizy czynnikowej. za pomocą której wyodrębniła trzy główne czynniki, i nazwała je komponentami: emocjonalnym, wolicjonalnym i poznawczym. Procedura konstruowania zmiennej zależnej jest przemyślana i logiczna.

Zastosowana w badaniach strategia jakościowa miała pogłębić wiedzę badaczki zarówno na temat źródeł gotowości do podejmowania zadań ponadosobistych przez młodzież też na temat samych zadań ponadosobistych. Rzeczywiście efekty tej części badań umożliwiają -zarówno samej badaczce jak i czytelnikowi monografii - lepsze zrozumienie rzeczywistości, w której zanurzeni są badani. W wyniku tego możemy lepiej interpretować doświadczenia związane z realizacją przez badaną młodzież zadań ponadosobistych. Prezentowane w tej części badań subiektywne interpretacje doświadczeń dzieciństwa prowadzą nas do rozumienia, jakie były powody podejmowania i realizacji tych zadań przez badanych studentów.

Ostatecznie na podstawie przeprowadzonych badań Habilitantka stwierdza, że doświadczenia dzieciństwa w istotny sposób różnicują gotowość młodzieży do

podejmowania zadań ponadosobistych. Dzieje się tak przynajmniej w przypadku studentów Uniwersytetu Opolskiego. Jeszcze raz potwierdza się, że to rodzina i szkoła są instytucjami, w których młodzi ludzie nabywają doświadczeń, decydujących o ich dalszym życiu, także w sferze podejmowania zadań ponadosobistych.

O znaczeniu badań zaprezentowanych w monografii świadczy ich charakter zarówno teoretyczny, jak i aplikacyjny. Autorka słusznie zauważa, że z zaprezentowanych przez nią wyników mogą z powodzeniem korzystać praktycy. Dotyczy to zwłaszcza profesjonalnych wychowawców w szkole. Uwzględniając rezultaty badań nauczyciele w realizowanych przez nich działaniach wychowawczych i edukacyjnych będą mogli skuteczniej budować bądź wzmacniać pozytywne przekonania związane z podejmowaniem działań dotyczących realizacji zadań ponadosobistych.

W pełni zgadzam się z opinią Habilitantki dotyczącą znaczenia podjętych przez nią badań zarówno dla teorii wychowania jak i praktyki, zwłaszcza związanej z wychowaniem i kształceniem profesjonalnym. Stąd też ważną jest świadomość możliwości kontynuacji zaprezentowanych w monografii eksploracji.

Ocena pozostałej istotnej działalności naukowej

Dr Zofia Remiszewska jest autorką 66 publikacji. Dwie z nich to monografie autorskie. Ponadto Habilitantka opublikowała 50 rozdziałów w monografiach zbiorowych (w tym 3 w języku angielskim) oraz 14 artykułów w czasopismach naukowych. Wzięła udział w 66 konferencjach (w tym 23 międzynarodowych). Podczas tychże konferencji wygłosiła 54 referaty.

De facto praca naukowa Habilitantki koncentruje się głównie wokół zagadnień z obszaru teorii wychowania. Sama Zofia Remiszewska stwierdza, że właśnie ta subdyscyplina pedagogiki pozwala jej na stworzenie *inspirującej perspektywy poznawczej*. Przedmiotem zainteresowania Autorki recenzowanego dorobku jest głównie problematyka aksjologiczna. To w tym obszarze lokuje Habilitantka zagadnienia dotyczące działalności prospołecznej młodzieży przekładające się na zadania ponadosobiste.

Zainteresowania naukowo-badawcze Habilitantki można ulokować w trzech

związanych ze sobą polach. W pierwszym z nich znajdziemy studia nad opracowanym przez Ryszarda Łukaszewicza modelem Wrocławskiej Szkoły Przyszłości. Nic dziwnego, że akurat dorobek tego uznanego w polskiej refleksji pedagogicznej twórcy znalazły tak ważne miejsce w monografii stanowiącej główne osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym.

Drugim polem eksploracji teoretyczno-badawczych w dorobku dr Zofii Remiszewskiej są prace związane z aksjologiczną perspektywą postaw reprezentowanych przez młodzież. W szczególności w pracach badaczki znajdziemy dociekania dotyczące: preferowanych przez młodych ludzi systemów wartości, odczuwania przez młodzież sensu życia i jego pedagogicznych konsekwencji oraz kwestia kryzysów egzystencjalnych osób znajdujących się w okresie adolescencji.

Trzecie z wyróżnionych pól stanowi aktywność młodych osób charakteryzująca się wymiarem prospołecznym. Chodzi tu głównie o taką aktywność, która mieści się w proponowanej za Ryszardem Łukaszewiczem koncepcji zadań ponadosobistych.

Dorobek z pierwszego wyróżnionego pola związany jest z uczestnictwem Habilitantki w cyklu seminariów prowadzonych przez profesora Ryszarda Łukaszewicza jeszcze w ostatniej dekadzie minionego wieku. Zainspirowana nowatorskimi ideami funkcjonowania edukacji doktor Zofia Remiszewska dostrzegła w nich źródło tworzenia nowych jakości edukacyjnych. W jej przekonaniu taka edukacja dysponuje znaczącym potencjałem maksymalizacji szans rozwoju dzieci i młodzieży.

Inspiracja Wrocławską Szkołą Przyszłości dała efekt w postaci pokaźnej liczby artykułów naukowych. Habilitantka w swoim Autoreferacie wymienia 12 wybranych atekstów, z których aż 9 powstało w latach 2009-2014. Warto zauważyć, że trzecia część przywołanych przez Autorkę artykułów naukowych, w tym dwa przygotowane w ostatnich latach - została opublikowana w specjalistycznych czasopismach.

Okres związany z przygotowaniem przez Habilitantkę rozprawy doktorskiej zdominowany został przez jej zainteresowanie problematyką aksjologiczną. Chodziło zarówno o system wartości młodych osób, jak też o poczucie sensu życia w obliczu kryzysów egzystencjalnych. Znacząco rosnąca liczba młodych osób z poważnymi problemami psychicznymi spowodowanymi skokową zmianą cywilizacyjną bez wątpienia stanowiła znaczący asumpt do zajęcia się przez Habilitantkę tą problematyką.

Poza cyklem artykułów wyniki badań naukowych związanych z systemem wartości i poczuciem sensu życia młodych osób zostały zawarte w monografii *Kryzysy egzystencjalne młodzieży a edukacja szkolna*. Publikacja ta w interesujący sposób przedstawia preferencje młodzieży w obszarze systemu wartości oraz okoliczności stanowiące o poczuciu sensu życia młodych osób. Interesujące jest przedstawienie tych zagadnień w dynamicznym ujęciu na podstawie badań zrealizowanych w odstępie dziesięciu lat. Badania tą samą metodologią Autorka przeprowadziła w 1996 i ponownie w 2006 roku. Również w przypadku omawianego pola zainteresowań znacząca część artykułów została opublikowana w cenionych w środowiskach naukowych specjalistycznych periodykach.

W wyłonieniu się trzeciego pola zainteresowań naukowych Habilitantki – poza wcześniejszym jej zaangażowaniem w idee Wrocławskiej Szkoły Przyszłości – miały lektury prac Zygmunta Baumana. W jego twórczości dostrzegła ona zwłaszcza kwestie wieloznaczności, chaotyczności i ambiwalencji otaczającego nas świata. Zainspirowana tym podjęła się ambitnego zadania, próby opracowania strategii budowania dla młodych ludzi stabilnego oparcia, aby nie czuli się osamotnieni i zagubieni w skomplikowanej rzeczywistości współczesnego świata, nacechowanego chaosem i niepewnością. W przekonaniu Habilitantki – które podzielam – ważnym elementem takiej strategii może stać się realizacja zadań ponadosobistych. Właśnie w obrębie tego pola aktywności powstała monografia wskazana przez Habilitantkę jako główne osiągnięcie naukowe w procedurze habilitacyjnej. Poza monografią doktor Zofia Remiszewska opublikowała szereg artykułów naukowych, które można ulokować w tym polu jej zainteresowań. W części z nich analizuje znaczenie rodziny w kształtowaniu się u młodych ludzi zachowań prospołecznych. Wychodząc z założenia, że właśnie rodzina posiada największy potencjał do oddziaływania w tym zakresie, to jednak jej kapitał społeczno-kulturowy stanowi znaczący katalizator realizacji zadań ponadosobistych. W innych tekstach Autorka podkreśla, że dynamika postępu w rozwoju w wielu dziedzin życia człowieka (nowe technologie, ewolucja gospodarki, zmiany światopoglądowe) może wpływać na poczucie niepewności i w rezultacie sprzyjać generowaniu sytuacji kryzysowych, prowadzących w skrajnych przypadkach do utraty sensu życia.

Wysnuwa tezę, że właśnie zadania ponadosobiste, albo w wersji minimalistycznej - przynajmniej pojawienie się gotowości do podejmowania takich zadań - mogą sprzyjać dostrzeganiu sensu życia. Autorka w swojej konstatacji idzie być może za daleko stwierdzając, że zadania ponadosobiste stanowią swoistego rodzaju antidotum na zaburzenia funkcjonowania młodych ludzi i są receptą na zachowanie zdrowia psychicznego.

Na podkreślenie zasługuje aktywność doktor Zofii Remiszewskiej w Letnich Szkołach Młodych Pedagogów. Habilitantka od wielu lat jest ściśle związana z niezwykle cennym przedsięwzięciem, kierowanym przez dziesięciolecia przez prof. Marię Dudzikową.

Doktor Zofia Remiszewska odbyła staże naukowe w ważnych dla polskiej pedagogiki ośrodkach naukowych, Na Wydziale Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego (staż pod kierunkiem prof. dr hab. Bogusława Śliwerskiego) oraz na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (staż pod kierunkiem prof. dr hab. Agnieszki Cybał-Michalskiej). Jednak z Autoreferatu nie wynika, aby prowadziła zajęcia dydaktyczne na innej niż macierzysta uczelni.

Aktywność dydaktyczna Habilitantki łączy się z jej zainteresowaniami naukowymi. Prowadzi zajęcia kursowe m.in. z przedmiotów *Teoretyczne podstawy wychowania* oraz *Etyka zawodu nauczyciela*. Była promotorką licznych prac magisterskich i licencjackich.

Doktor Zofia Remiszewska była promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim mgr Adama Konopnickiego sfinalizowanym 21.12.2020 roku na Wydziale Nauk Stosowanych Akademii WSB. Tytuł rozprawy brzmiał *Wykluczenie, inkluzja emancypacja we współczesnym cyfrowym świecie*. Promotorem w tym przewodzie była prof. dr hab. Mirosława Nowak-Dziemianowicz.

Jako zaangażowanie w pracę organizacyjną Habilitantka wskazuje udział w organizacji dwu konferencji naukowych.

Konkluzja

Reasumując, dorobek doktor Zofii Remiszewskiej w obszarach naukowym, dydaktycznym oraz organizacyjnym oceniam pozytywnie. Jestem przekonany, że jej osiągnięcia, a zwłaszcza monografia przedstawiona przez Habilitantkę jako główne osiągnięcie, wnoszą nowe treści do refleksji pedagogicznej, a zwłaszcza do naukowej refleksji związanej z podejmowaniem przez młodzież akademicką zadań wykraczających poza sferę osobistą. Uznaję to za znaczący wkład w rozwój polskiej pedagogiki, a tym samym stwierdzam, że Habilitantka spełnia wymogi sformułowane w obowiązującej ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Ustawa z dnia 14 marca 2003 roku, Dziennik Ustaw nr 65 poz. 595 z późniejszymi zmianami). W związku z tym wnoszę o dopuszczenie doktor Zofii Remiszewskiej do dalszych etapów postępowania zmierzających do nadania Jej stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika. Rekomenduję Komisji habilitacyjnej powołanej na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wystąpienie do Rady Naukowej Wydziału Studiów Edukacyjnych z wnioskiem o nadanie doktor Zofii Remiszewskiej stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie pedagogika.

Andrzej Dobek

Białystok 19 września 2023 roku